

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ТАКТУ ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Людмила Зіновіївна Пакушина,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри початкової освіти
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
ORCID ID: 0000-0002-5930-8558

Інна Миколаївна Литвин,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри початкової освіти
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
ORCID ID: 0000-0002-8946-1449

У статті розглянуто сутність поняття «педагогічний такт» та окреслено його складові. Також розкрито сутність і компоненти терміну «освітнє середовище», в якому виділено соціальний компонент, як основну рушійну та розвивальну силу і водночас специфічну складну систему, здатну до самоорганізації.

Визначено, що інклюзивне освітнє середовище має такі особливості як гетерогенність учнівських груп дітей та командний підхід у роботі групи фахівців різного професійного спрямування: вчителів, спеціальних педагогів, психолога, медиків та соціального працівника. Робота у такій неоднорідній команді вимагає від кожного її учасника, неухильного дотримання правил корпоративної етики, що у цілому становлять основу їх професійного такту. Провідною ланкою соціальної системи інклюзивного освітнього простору, яка поєднує між собою таких різних професіоналів, як медичні працівники та психолого-педагогічні працівники є вчитель-логопед, професійна діяльність якого має забезпечити необхідне педагогічне продовження раніше прикладених медичних зусиль для успішної адаптації дитини з особливостями розвитку до різноманітних і мінливих умов довкілля. Тому вчитель-логопед має володіти особливим медико-педагогічним тактом.

Для визначення особливостей педагогічного такту логопеда проаналізовано особливості професійної етики медичних працівників та виділені їх професійні якості, доцільні й для діяльності вчителя-логопеда. Сформовано теоретичну модель особливостей педагогічного такту вчителя-логопеда в умовах інклюзивного освітнього середовища. Визначено, що тактовність логопеда формується поступово на основі внутрішньої інтеграції природної доброти, чуйності, любові до дітей особистості із педагогічними цінностями, виділеними нею у процесі професійної підготовки. Таке особистісне новоутворення підсилюється професійною компетентністю набутою як у процесі навчання, так і подальшої професійної діяльності.

Ключові слова: такт; педагогічний такт; освітнє середовище; інклюзивне освітнє середовище; особливості педагогічного такту вчителя-логопеда.

Pakushyna Liudmyla, Lytvyn Inna. Specific Features of Pedagogical Tact of a Speech Therapist in an Inclusive Educational Environment

The purpose of the article is to outline the specific features of pedagogical tact of a speech therapist in an inclusive educational environment. To achieve this goal, the essence of the concept of "pedagogical tact" is first examined, along with its components. The article also explores the concept and components of an "educational environment," highlighting the social component as the main driving and developmental force and, at the same time, as a unique, complex system capable of self-organization.

It is noted that an inclusive educational environment has distinct features such as the heterogeneity of student groups and a team approach involving specialists from various professional backgrounds: teachers, special educators, psychologists, medical professionals, and social workers. Working in such a diverse team requires each member to strictly adhere to rules of corporate ethics, which collectively form the foundation of their professional tact. The speech therapist serves as the central link in this inclusive educational system, connecting various professionals, such as medical and psycho-pedagogical staff, and ensuring the continuation of necessary pedagogical interventions after initial medical efforts. This continuity supports the successful adaptation of children with developmental needs to various and changing environmental conditions. Thus, a speech therapist needs to possess a special kind of medical-pedagogical tact.

To determine the characteristics of a speech therapist's pedagogical tact, an analysis of the professional ethics of medical professionals is conducted, highlighting qualities that are also relevant for a speech therapist. A theoretical model of the specific features of pedagogical tact for a speech therapist in an inclusive educational environment is formed. It is identified that a speech therapist's tactfulness gradually develops through the internal integration of natural kindness, empathy, and love for children with pedagogical values acquired during professional training. This personal formation is further strengthened by professional competence gained both during education and through ongoing professional practice.

Key words: tact; pedagogical tact; educational environment; inclusive educational environment; specific features of a speech therapist's pedagogical tact.

Вступ. Збільшення в Україні кількості дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення призвели до підвищення попиту українського суспільства на таких фахівців, як учителі-логопеди. У той же час, завдання їх підготовки у закладах вищої освіти (ЗВО) суттєво ускладнилися. Адже сьогодні вчителі-логопеди, як і інші спеціальні педагоги, фактично стали провідними фахівцями інклюзивного освітнього середовища, яке прагне до реалізації прав на освіту усіх дітей суспільства, незалежно від їх особливостей.

Отже, сучасним учителям-логопедам доводиться працювати з учнівськими групами в яких можливості й потреби дітей є суттєво різними. Це вимагає від них як високої фахової компетентності, так і особливих особистісних якостей, що допомагають їм витримувати усі труднощі такої різномірної та різнопланової професійної діяльності. Тому питання формування особистісних якостей вчителя-логопеда, які є значимими для діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища, нині є актуальними і потребують ретельного вивчення.

Аналіз основних публікацій. Погоджуємося із думками вітчизняних науковців, що однією із провідних «професійних особливостей» [19, с. 36] або «професійних якостей» [6, с. 39] будь-якого педагога, а також «центральною умовою можливості встановлення та підтримки його контакту із учнями» [9] є педагогічний такт. Питання педагогічного такту розглядали у своїх працях такі сучасні вітчизняні науковці, як О. Внукова [2], С. Демидась [5], Л. Кайдалова, Н. Щокіна, Т. Вахрушева [6], А. Колодяжна [9], Т. Хома, І. Холковська, О. Волошина, С. Губіна, Ю. Шевченко та інші.

Загалом термін «такт» походить від латинського слова «tactus», що дослівно перекладається, як дотик, вплив. Відповідно до словника української мови це поняття має кілька значень: «1) метрична музична одиниця; 2) ритм якогось руху, дії; 3) частина робочого циклу якогось механізму; 4) почуття міри, що підказує правильне розуміння або оцінку явищ дійсності» [15]. Отже, у випадку педагогічного такту – це почуття міри особистості, що допомагає їй прийняти правильне педагогічне рішення на шляху досягнення поставленої трієдиної навчальної, розвивальної та виховної мети.

На думку О. Внукової, педагогічний такт «відрізняється від загального поняття такту тим, що позначає не тільки позитивні якості педагога (повагу, любов до дітей, ввічливість), але і вміння вибрати правильний підхід до вихованців» [2]. Дослідниця Н. Федорова, вивчаючи проблему формування гуманістичної педагогічної позиції майбутніх логопедів, зауважує, що тактовність педагога це вміння виявляти власну гідність, не обмежуючи самолюбності дітей та колег [17, с. 54]. С. Демидась вважає, що «педагогічний такт сучасного вчителя – це його педагогічна майстерність, що «не засвоюється способом заучування, запам'ятовування чи тренування, а є наслідком творчості вчителя, показником гнучкості його розуму. Він є психологічним інструментом впливу на підростаючу особистість, а також є необхідною умовою для здійснення особистісно-орієнтованого підходу» [5].

Дослідники А. Колодяжна, А. Сорока, М. Сорока вважають, що «педагогічний такт є показником моральних якостей педагога, його професійної майстерності та характеризує його стиль роботи». Основою педагогічного такту називають «розуміння педагогами психологічних принципів навчання й розвитку дітей та молоді, а також їх безперервний професійний розвиток». Серед складових педагогічного такту виділяють окрім особистісних характеристик, вольові якості, інтелектуальні особливості та комунікативні уміння основою яких є розуміння педагогом принципів і явищ психології [9].

Отже, педагогічний такт особистості формується поступово під час її професійного навчання та педагогічної діяльності, які сприяють професійному зростанню й набуттю високих рівнів професійної компетентності або майстерності фахівця.

Також науковці виділяють складові компоненти педагогічного такту серед яких: «гуманістична спрямованість і професійна компетентність, спостережливість і уважність, вимогливість і доброзичливість, довіра і повага, витримка і самовладання, чуйність і милосердя, педагогічна кмітливість і емоційна культура, а також педагогічна техніка (зовнішня та внутрішня) відповідно до ситуації» [6, с. 40; 2].

Педагог Н. Федорова вважає саме «гуманістичну педагогічну позицію логопеда показником сформованості його готовності до ефективної роботи з дітьми з особливостями розвитку», яку визначає як «систему позитивних і конструктивних ставлень до себе, професійної діяльності та дітей, що засвідчується його здатністю орієнтуватися на кожную дитину як найвищу цінність» [17, с. 3].

Розмірковуючи над проблемою педагогічної деонтології вчителів-дефектологів, яких нині в Україні називають спеціальними педагогами серед яких і логопеди, О. Колишкін виділяє такі важливі професійні риси цих фахівців як: витримка; висока самосвідомість; здатність до самоконтролю; відповідальність за виховання та навчання учня; турбота про його здоров'я; анатомо-фізіологічне мислення, що дозволяє узагальнити й оцінити дані психолого-медико-педагогічної консультації та установити особистий контакт з учнем; особлива комунікація з дітьми з ООП, яку можна порівняти із мистецтвом, оскільки вона вимагає щадного ставлення до вихованця, постійного його заохочування і відповідно виваженого використання слова при спілкуванні з такою дитиною. При цьому учитель має пам'ятати, що його «необережне слово, байдуже чи безвідповідальне ставлення до учня може не тільки спричинити погіршення результатів навчання й оздоровлення, але й непередбачувані наслідки». Також спеціальний педагог «не повинен шкодувати часу на пояснення родичам дитини стану здоров'я та обговорення можливих прогнозів щодо навчання й виховання. При розмові має вміти уникати як елементів зайвого оптимізму, так і залякування, особливу увагу приділяючи сім'ям, де одна дитина і де дітей уже більше не буде» [7].

Дослідниця В. Ляшко також, розглядаючи етику й деонтологію педагога-дефектолога, згадує у своїй роботі про педагогічний такт дефектолога, як одну зі складових його педагогічного таланту та педагогічних здібностей і у той же час як один із компонентів його етико-деонтологічної компетенції [11, с. 440].

Отже, аналіз наявних літературних джерел показав, що поняття «педагогічного такту вчителя-логопеда та його компонентів в умовах інклюзивного освітнього середовища» так і не стало предметом вивчення науковців. Тому **метою** нашої статті є окреслення саме особливостей педагогічного такту вчителя-логопеда в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети використовували такі методи дослідження, як теоретичний аналіз, узагальнення, порівняння та систематизація інформації наукових та науково-методичних літературних джерел, а також метод моделювання для визначення компонентів педагогічного такту вчителя-логопеда в умовах інклюзивного освітнього середовища й унаочнення взаємозв'язків між ними.

Результати. Зазвичай діяльність сучасного логопеда відбувається в освітньому середовищі. Сутність поняття «освітнє середовище» розкрито у працях М. Братко [1], О. Петренко [13], А. Гоцалюк [3], Г. Груць [4] та інших.

У дослідженнях М. Братко [1, с. 68] освітнє середовище у цілому окреслено як «багаторівнева система умов/обставин/чинників/можливостей, яка забезпечує оптимальні параметри освітньої діяльності певного освітнього суб'єкту в усіх аспектах – цільовому, змістовому, процесуальному, результативному, ресурсному».

Роботи О. Петренко уточнюють, що освітнє середовище – це природне або штучно створене оточення учасників освітнього процесу в просторі освіти, що включає зміст і засоби освіти, спрямовані на забезпечення продуктивної творчої діяльності особистості, її освітній розвиток, педагогічні умови, ситуації, систему взаємин між людьми, поєднанні спільною педагогічною й навчальною діяльністю». Авторка також описує кілька моделей освітнього простору, що включають різні компоненти [13]. Аналогічні загальні компоненти освітнього середовища знаходимо й у роботі Г. Груць, а саме: «соціальний (особливості суб'єктів освітнього процесу та їх комунікаційна сфера), просторово-предметний (архітектурна організація освітнього простору) і психодідактичний (зміст і методи навчання, обумовлені психологічними цілями побудови освітнього процесу)» [4].

Такі визначення авторів підводять нас до усвідомлення того, що освітнє середовище є «загальним, сукупним, об'єднаним, інтегральним, цілісним чинником розвитку і становлення особистості, що відіграє значну роль у модифікації її поведінки, яка розгортається внаслідок запланованих і незапланованих впливів середовища, взаємодії особистості з його складовими» [1, с. 71].

Дослідниця А. Гоцалюк наголошує, що сучасне освітнє середовище є «складною, відкритою, нелінійною структурою, здатною до самоорганізації». Авторка підкреслює, що саме самоорганізація учасників освітнього

процесу є тим важливим аспектом, що дає можливість усій системі освіти вистояти у критичних умовах буття і, більше того, стати показником її ефективності [3].

Отже, саме соціальний компонент освітнього середовища є його основною рушійною та розвивальною силою, яку варто розглянути більш детально як специфічну складну систему.

Закон України «Про освіту» визначає інклюзивне освітнє середовище, як «сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей» [14]. Тобто, основними категоріями соціального компоненту освітнього середовища є суб'єкти освітнього процесу, а точніше фахівці закладу освіти та їхні учні. Звісно головними у цій системі є учні заради розвитку яких фахівці об'єднують свої професійні зусилля в умовах певного простору життєдіяльності. Проте існування та розвиток цієї системи значно залежить від поглядів, умінь та творчості саме фахівців закладу.

Науковці С. Чупахіна, Т. Потапчук і А. Лякішева уточнюють, що інклюзивне освітнє середовище є «спеціально організованим середовищем, спрямованим на соціалізацію дітей, враховуючи при цьому можливості, особливості та потреби різних категорій дітей». Також автори підкреслюють, що в таких умовах «сучасний вчитель-логопед працює з різними нозологічними групами дітей, зокрема і з дітьми з комбінованими порушеннями» [18].

Дослідниці А. Турубарова, Ю. Клочкова, А. Король чітко розкривають сутність роботи учителя-логопеда із різними нозологічними групами дітей, називаючи це «роботою із гетерогенними групами дітей». Авторки зауважують, що учні таких груп «можуть мати різні рівні навчання та потребу у різних методах навчання; група може включати як дітей із високими здібностями, так і тих, хто вимагає додаткової підтримки; деякі учні можуть мати індивідуальні потреби в різних сферах, таких як мовлення, поведінка чи емоційна підтримка», що відповідно «вимагає від педагогічної системи індивідуалізованого підходу, який дозволяє адаптувати навчальні стратегії та методи до конкретних потреб кожного учня» [16].

У таких умовах «винятково важливим чинником та однією із ключових умов успішного інтегрування дітей з особливими потребами в освітнє середовище» дослідниці А. Колупаєва та О. Таранченко називають «командний підхід, що являє собою динамічну систему перетину фахових взаємозв'язків спеціалістів педагогічно-психологічного, медичного, соціального профілів і забезпечує успішність інклюзивних процесів» [10, с. 14-15.].

Варто зауважити, що робота у команді – є непростим завданням, яке вимагає від кожного її учасника взаємоповаги, односпрямованого розуміння проблеми й націленого на неї професійного завдання, а також добросовісного ставлення до виконання своїх обов'язків. Тому одним із провідних факторів саме інклюзивного освітнього середовища вважаємо дотримання правил корпоративної етики кожним учасником міжфахової

командної взаємодії в інклюзивному освітньому просторі, що у цілому і становить основу їх професійного такту. А тому питання професійної й корпоративної етики, мають бути важливим аспектом підготовки кожного майбутнього фахівця інклюзивного освітнього простору і вчителя-логопеда у тому числі.

Оскільки учителі-логопеди часто працюють із дітьми, здоров'я яких має ті чи інші порушення, він повинен мати анатомо-фізіологічне мислення, що дозволить розуміти стан дитини і бути надійною опорою для таких дітей у процесі їх розвитку. Отже, його професійна діяльність має забезпечити необхідне педагогічне продовження раніше прикладених медичних зусиль для успішної адаптації дитини з особливостями розвитку до різноманітних і мінливих умов довкілля. Саме тому цього спеціаліста можна також назвати провідною ланкою соціальної системи інклюзивного освітнього простору, яка поєднує між собою таких різних професіоналів, як медичні працівники та психолого-педагогічні працівники.

Учителі-логопеди хоч і належать до педагогів, але є особливими, оскільки крім суто педагогічних методів застосовують у своїй діяльності такі методики лікувального впливу на тіло дитини, як логопедичний масаж та артикуляційну гімнастику. Також часто саме логопеди першими помітивши порушення у розвитку організму дітей, рекомендують їхнім батькам звернутися із дітьми на консультацію до лікарів (хірургів-стоматологів, ортодонтів, невропатологів, отоларингологів тощо) чи до психологів.

Отже, сучасний учитель-логопед інклюзивного закладу освіти має бути спроможним доцільно облаштовувати необхідне розвиваюче навчально-виховне середовище, знаходити та використовувати різні способи взаємодії із гетерогенними групами дітей, обирати та застосовувати одночасно різні методи та засоби їх навчання, спираючись на підтримку колег-фахівців не лише педагогів, а й психологів, медичних і соціальних працівників, співпраця з якими може забезпечити вдалу соціалізацію дітей із особливими освітніми потребами в єдиному освітньому просторі.

Тому для окреслення особливостей професійного такту вчителя-логопеда, який можна назвати не просто педагогічним, а виділивши його проміжне положення, назвати медико-педагогічним; варто розглянути особливості професійної етики інших фахівців команди, які напевно мають і ознаки їх професійної тактовності. Звісно, у першу чергу, це стосується медичних працівників, для яких звичною справою є робота із різними випадками порушень розвитку дітей, і мислення яких також є переважно анатомо-фізіологічним.

Науковці Ю. Колісник-Гуменюк та В. Гуменюк стверджують, що «медична етика є необхідною й невід'ємною стороною професійної спроможності медичного працівника. І ще з часів Гіппократа вважалося, що той, хто не є хорошою людиною, не може бути хорошим медиком». Серед особистісних професійних якостей медичних працівників автори виділяють у першу чергу гуманістичну спрямованість особистості медика, що допомагає йому

«постійно вдосконалювати свої професійні знання, відчувати діагностичні прийоми, виробляти творче клінічне мислення. Також важливою особистісною характеристикою медика називають «вміння володіти собою та стримувати негативні емоції» [8]. Отже, автори виділяють практично такі самі ключові особистісні ознаки фахівців, що є підґрунтям тактовності, як для медичних працівників, так і для педагогів.

А медики Н. Нагорна, С. Острополец, Г. Басшко, О. Дудчак, В. Соколов виділили такі професійні якості лікарів, яких ми ще не зустрічали у описах якостей педагогів, зауважуючи, що «одним із найважливіших обов'язків лікаря є відданість інтересам пацієнта, професійна чесність та збереження в таємниці інформації, що стосується пацієнта». Також автори наголошують на тому, що дитячий лікар, тобто «педіатр повинен мати або розвивати в собі особливі якості», а саме: «окрім ґрунтовних теоретичних і практичних пізнань, окрім належної теоретичної здатності, окрім спокою і твердості духу, окрім справедливості та лагідності у вчинках дитячий лікар не тільки повинен цілком ознайомитися із фізіологічними і патологічними відмінностями дитячого організму, але й разом із тим мати особливу природжену прихильність до дітей» і «знаходити задоволення в спілкуванні з дітьми» [12]. Усі ці якості, на наш погляд, цілковито підходять і для особистості учителя-логопеда. Тому ми переконані, що їх можна вважати ознаками його педагогічної тактовності.

Отже, педагогічний такт вчителя-логопеда – це складна система сукупності його моральних і професійних цінностей із професійними вміннями, сформована у процесі його професійного зростання, кінцевими складовими якої є гуманістична спрямованість та висока професійна компетентність фахівця. Ця складність системи спонукає нас до створення відповідної моделі (рис. 1) з метою усвідомлення взаємозв'язків між її компонентами та послідовності формування.

Гуманістичну спрямованість вчителя-логопеда можна визначити, як систему, що складається із його моральних якостей на які у процесі професійної підготовки накладено професійні педагогічні цінності. А тому погоджуємося із думкою Н. Федорової, що це система «позитивних і конструктивних ставлень особистості до себе, професійної діяльності та дітей» [17]. Таке поєднання змушує фахівця удосконалювати свою здатність до самоконтролю, витримки та самовладання для досягнення запланованої педагогічної мети. Підґрунтям для цього є закладена від природи в людині любов до дітей і, поступово сформоване у процесі професійної підготовки та подальшої практики, непорушне почуття відповідальності за їх виховання та навчання, що спонукають педагога до прояву:

- поваги до людей;
- турботи про здоров'я учнів;
- професійної чесності та збереження у таємниці інформації щодо особливостей процесу розвитку дітей;
- справедливості та лагідності у вчинках, що характеризуватимуть його у цілому як чуйну, милосердну та доброзичливу людину.

Рис. 1. Модель особливостей педагогічного такту учителя-логопеда в умовах інклюзивного освітнього середовища

Висока професійна компетентність вчителя-логопеда або його майстерність – це не менш складна, на наш погляд, система, що формується у процесі навчання та професійної діяльності фахівця. Ґрунтується система на його анатомо-фізіологічному мисленні, спостережливості, уважності та здатності до роботи у команді, які також стимулюються здатністю до самоконтролю, витримки й самовладання особистості. Проявами дії цих компонентів тактовності фахівця є педагогічна техніка (зовнішня та внутрішня) із якої виділяємо окремо не просто вміння професійної комунікації, а їх мистецтво комунікації із дітьми з особливостями розвитку та їх родичами. Крім цього важливою особливістю є довірливе ставлення вчителя-логопеда до учнів і водночас його вимогливість до них, що спонукають процес їх розвитку. У цілому саме таку, на наш погляд, людину і називають професіоналом або майстром своєї справи, яка володіє потужним ресурсом чуйності, милосердя

та доброти у поєднанні із наполегливістю та вимогливістю як до себе, так і до своїх учнів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, проведене нами теоретичне дослідження показало, що основною особливістю тактовності вчителя-логопеда в умовах інклюзивного освітнього середовища є особистісна внутрішня інтеграція природної доброти, чуйності та любові до дітей із педагогічними цінностями, що поступово формують гуманістичну спрямованість особистості вчителя-логопеда та підсилюються професійною компетентністю, набутою ним як у процесі професійної підготовки, так і завдяки подальшій професійній діяльності. Процес формування такої професійної якості передбачає наявність відповідних моральних задатків особистості, потребує якісної професійної підготовки в умовах закладів вищої освіти та певного часу практичної діяльності. Тому питання оптимізації цього процесу потребують подальших наукових розвідок.

Література:

1. Братко М. Структура освітнього середовища вищого навчального закладу. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія: Педагогічні науки. 2015. Вип. 135. С. 67-72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2015_135_19 (дата звернення 25.09.2024)
2. Внукова О. Тактовність як ознака майстерності педагога професійної освіти. *Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи*. Випуск 21. 2019. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/13385/5/VNUKOVA_%D1%82%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.pdf (дата звернення 25.09.2024)
3. Гоцалюк А. Самоорганізація освітнього середовища як показник ефективності освіти. 2024. URL: <https://journals.udu.kyiv.ua/index.php/vou/article/view/218/177> (дата звернення 25.09.2024)
4. Груць Г. Особливості організації інклюзивного освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти. *Матеріали II Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції «Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат» (20.10.2022 р.)*. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/27181/1/Gruc.pdf> (дата звернення 25.09.2024)

5. Демидає С. Формування психологічної компетентності вчителя: реалії сьогодення. 2017. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/21061/1/98-100.pdf> (дата звернення 25.09.2024)
6. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. Педагогічна майстерність викладача: Навчальний посібник. Харків: Вид-во НФаУ, 2009. 140 с. URL: http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/Book_%D0%9F%D0%9C%D0%92.pdf. (дата звернення 25.09.2024)
7. Колишкін О. Педагогічна деонтологія вчителя-дефектолога. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. №4. С. 429-437. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_4_53 (дата звернення 25.09.2024)
8. Колісник-Гуменюк Ю. І., Гуменюк В. В. Особистісна характеристика медичного працівника. Неперервна професійна освіта : теорія і практика. Серія : Педагогічні науки. Випуск 1-2 (42-43). Київ : ТОВ «Видав. п-во «Едельвейс». 2015. С. 72-77. URL: <https://sal0.li/E8c7Da3> (дата звернення 25.09.2024)
9. Колодяжна А. В., Сорока А. А., Сорока М. А. Педагогічний такт: сутність і необхідність, його психологічні основи. 2023. URL: <https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/23814/3/SCIENCE-AND-TECHNOLOGY-PROBLEMS-PROSPECTS-AND-INNOVATIONS-8-10.06.23.pdf> (дата звернення 25.10.2024)
10. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків: Ранок. 2019. С. 14-15. URL: http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/bitstream/123456789/3481/1/2019navchannja_ditej_oop_v_osvitnomu_seredovishhi_posi.pdf (дата звернення 25.09.2024)
11. Ляшко В. В. Етика та деонтологія вчителя-дефектолога. *Молодий вчений*. №2(78). 2020. С. 438-441. С. 440. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/2/92.pdf> (дата звернення 25.09.2024)
12. Нагорна Н.В., Острополец С.С., Бєшкo Г.І., Дудчак О.П., Соколов В.М. Етика спілкування з пацієнтами через все навчання в інтернатурі. *Новини медицини та фармації. Газета 11-12 (371-372). 2011*. URL: http://www.mif-ua.com/archive/article_print/17905 (дата звернення 25.09.2024)
13. Петренко О. Б. Дефініція і сутнісне наповнення поняття «освітнє середовище» в контексті сучасної освітньої парадигми. *Інноватика у вихованні*. Випуск 7(2). 2018. С. 6-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2018_7%282%29__3 (дата звернення 25.09.2024)
14. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 06.10.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 28.10.2024)
15. Такт. Словник. UA. *Портал української мови та культури: вебсайт*. 2005-2024. URL: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=%D0%A2%D0%B0%D0%BA%D1%82> (дата звернення 28.10.2024)
16. Турбарова А. В., Ключкова Ю. В. Король А. В. Критерії та показники готовності логопедів до роботи з гетерогенними групами дітей. *Inclusion and Diversity*. Випуск 3, 2024. <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/inclusion/article/view/212/196> (дата звернення 28.10.2024)
17. Федорова Н. В. Формування гуманістичної педагогічної позиції майбутніх логопедів. Дис. к. пед. н. 13.00.03 – корекційна педагогіка. Рівненський державний гуманітарний університет, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка, Національна академія педагогічних наук України. Київ. 2019. URL: https://ispukr.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0-3.pdf (дата звернення 28.10.2024)
18. Чупахіна С., Потапчук Т., Лякішева А. Підготовка майбутніх учителів-логопедів до педагогічної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища. *Академічні студії*. Серія «Педагогіка», Вип. 1, 2022. С. 159-167.
19. Шевченко Ю. М. Педагогічна деонтологія: навч.-метод. посіб. [для студ. спеціальності «Початкова освіта»]. Мелітополь: Видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2018. 130 с.

References:

1. Bratko, M. (2015). *Struktura osvitnoho seredovyshcha vyshchoho navchalnoho zakladu* [Structure of the Educational Environment in a Higher Educational Institution]. *Academic Notes. Series: Pedagogical Sciences. Edition 135*. pp. 67-72. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2015_135_19 (Date of access: 25.09.2024) [in Ukrainian].
2. Vnukova, O. (2019) *Taktovnist yak oznaka maisternosti pedahoha profesiinoi osvity* [Tactfulness as a sign of skill of a professional education educator] *Humanitarian space of science: experience and prospects. Edition 21*. Retrieved from: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/13385/5/VNUKOVA_%D1%82%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.pdf (Date of access: 25.09.2024) [in Ukrainian].
3. Hotsaliuk, A. (2024) *Samoorhanizatsiia osvitnoho seredovyshcha yak pokaznyk efektyvnosti osvity*. [Self-organization of the educational environment as an indicator of the effectiveness of education] Retrieved from: <https://journals.udu.kyiv.ua/index.php/vou/article/view/218/177> (Date of access: 25.09.2024) [in Ukrainian].
4. Hruts, H. (2022). *Osoblyvosti orhanizatsii inkluzyvnoho osvitnoho seredovyshcha v zakladi zahalnoi serednoi osvity* [Features of organizing an inclusive educational environment in a general secondary education institution]. *Materials of the Second All-Ukrainian Interdisciplinary Scientific and Practical Conference "Inclusive Education: Idea, Strategy, Result "*. Retrieved from: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/27181/1/Gruc.pdf> (Date of access: 25.09.2024) [in Ukrainian].
5. Demydas, S. (2017) *Formuvannia psykholohichnoi kompetentnosti vchytelia: realii sohodennia* [Formation of teacher's psychological competence: current realities]. Retrieved from: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/21061/1/98-100.pdf> (Date of access: 25.09.2024) [in Ukrainian].
6. Kaidalova, L. H., Shchokina, N. B., Vakhrusheva, T. Yu. (2009) *Pedahohichna maisternist vykladacha* [Pedagogical Mastery of the Teacher]. *Kharkiv*. p. 140. Retrieved from: http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/Book_%D0%9F%D0%9C%D0%92.pdf. (Date of access: 25.09.2024) [in Ukrainian].

7. Kolyshekin, O. (2014). Pedagogichna deontologiya vchytelia-defektologa. [Pedagogical Deontology of a Special Education Teacher] *Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies*. №4. 429-437. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_4_53 (Date of access: 25.09.2024) [in Ukrainian].
8. Kolisnyk-Humeniuk, Yu. I., Humeniuk, V. V. (2015) *Osobystisna kharakterystyka medychnoho pratsivnyka* [Personal Characteristics of a Medical Professional]. Continuing Professional Education: Theory and Practice. Series: Pedagogical Sciences. Edition 1-2 (42-43). Kyiv: TOV «Vydav. p-vo «Edelveis». pp. 72-77. Retrieved from: <https://salolii/E8c7Da3> (Date of access: 25.09.2024) [in Ukrainian].
9. Kolodiazna, A. V., Soroka, A. A., Soroka, M. A. (2023). Pedagogichnyi takt: sutnist i neobkhidnist, yoho psykholohichni osnovy. [Pedagogical Tact: Essence and Necessity, Its Psychological Foundations] Retrieved from: <https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/23814/3/SCIENCE-AND-TECHNOLOGY-PROBLEMS-PROSPECTS-AND-INNOVATIONS-8-10.06.23.pdf> (Date of access: 25.10.2024) [in Ukrainian].
10. Kolupaieva, A.A., Taranchenko, O.M. (2019) Navchannia ditei z osoblyvymy osvitimy potrebamy v inkluzyvnomu seredovyshchi [Teaching Children with Special Educational Needs in an Inclusive Environment] Kharkiv: Ranok. pp. 14-15. Retrieved from: http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/bitstream/123456789/3481/1/2019navchannja_ditej_oop_v_osvitnomu_seredovishhi_posi.pdf (Date of access: 25.09.2024) [in Ukrainian].
11. Liashko, V. V. (2020) Etyka ta deontologiya vchytelia-defektologa [Ethics and Deontology of a Special Education Teacher]. *Young Scientist*. no 2(78). pp. 438-441. Retrieved from: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/2/92.pdf> (Date of access: 25.09.2024) [in Ukrainian].
12. Nahorna, N. V., Ostroplets, S. S., Baieshko, H. I., Dudchak, O. P., Sokolov, V. M. (2011) Etyka spilkuvannia z patsientamy cherez vse navchannia v internaturi. [The ethics of communicating with patients throughout the internship] *Novyny medytsyny ta farmatsii. Hazeta - News of medicine and pharmacy. Newspaper. 11-12(371-372)*. Retrieved from: http://www.mif-ua.com/archive/article_print/17905 (Date of access: 25.09.2024) [in Ukrainian].
13. Petrenko, O. B. (2018) Definitsiia i sutnisne napovnennia poniattia «osvitnie seredovyshche» v konteksti suchasnoi osvitnoi paradyhmy [Definition and essence of the concept of "educational environment" in the context of the modern educational paradigm]. *Innovatyka u vykhovanni - Innovation in education*. Edition 7(2). 6-16. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2018_7%282%29_3 (Date of access: 25.09.2024) [in Ukrainian].
14. Pro osvitu: Zakon Ukrainy [On education: Law of Ukraine] № 2145-VIII. (2015, September 05). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Date of access: 28.10.2024) [in Ukrainian].
15. Takt. Slovnyk. UA. [Takt. Vocabulary] (2005-2024) *Portal ukrainskoi movy ta kultury: vebsait - Portal of Ukrainian language and culture: website*. Retrieved from: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=%D0%A2%D0%B0%D0%BA%D1%82> (Date of access: 28.10.2024) [in Ukrainian].
16. Turubarova, A. V., Klochkova, Yu. V., Korol, A. V. (2024) Kryterii ta pokaznyky hotovnosti lohopediv do roboty z heterohennymy hrupamy ditei [Criteria and indicators of speech therapists' preparedness for working with diverse groups of children] *Inclusion and Diversity*. Edition 3. Retrieved from: <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/inclusion/article/view/212/196> (Date of access: 28.10.2024) [in Ukrainian].
17. Fedorova, N. V. (2019) Formuvannia humanistychnoi pedagogichnoi pozytsii maibutnikh lohopediv [Formation of a humanistic pedagogical position of future speech therapists] *Candidate's thesis*. Rivne State Humanitarian University, Institute of Special Pedagogy and Psychology named after Mykola Yarmachenko, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kyiv. Retrieved from: https://ispukr.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0-3.pdf (Date of access: 28.10.2024) [in Ukrainian].
18. Chupakhina, S., Potapchuk, T., Liakisheva, A. (2022) Pidhotovka maibutnikh uchyteliv-lohopediv do pedagogichnoi diialnosti v umovakh inkluzyvnoho osvitnoho seredovyshcha [Preparation of future teachers-speech therapists for pedagogical activities in the conditions of an inclusive educational environment]. *Academic studies*. Series "Pedagogy". Edition 1. pp. 159-167. [in Ukrainian].
19. Shevchenko, Yu. M. (2018) Pedagogichna deontologiya. [Pedagogical deontology] Melitopol: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Liuks» [in Ukrainian].